

προσερχομένους εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ τὰ ἀσκητήρια τῶν παιδῶν, καὶ ὅσω μᾶλλον ἐξετείνοντο ταῦτα τὰ μικρότερα καθιδρύματα καὶ μᾶλλον ηὐδοκίμου, τόσο φυσικώτερον ἀποβαίνει ὅτι ἐν τοῖς ὠρισμένοις πρὸς ἀσκήσιν τῶν παιδῶν τόποις ἐτελοῦντο καὶ τὰ Ἑρμαῖα. Ἐκτὸς τούτου παρὰ Πλάτωνι ἡ ἐορτὴ δύναται εἶχειν καὶ ἰδιαίτερον λόγον. Ἦν γὰρ καὶ εἰσέτι ἄγνωστος τῷ Σωκράτει παλαίστρα, γεωστί φκοδομημένη καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἐγκαινιζομένη τὸ πρῶτον. Ἀλλὰ τοῦτο σημειωτέον ἐν παρόδῳ· διότι καὶ ὁ Αἰσχίνης λέγει περὶ Ἑρμαίων ἐν ταῖς παλαίστραις.

§ 12. Ἄντι λοιπὸν τοῦ ἀπονέμειν τὰ γυμνάσια μόνον τοῖς ἐφήβοις καὶ τοῖς ξυστοῦς τοῖς ἀθληταῖς, ὁ Becker γνωματεύει μᾶλλον ὅτι ταῦτα ἦσαν ἀνοικτὰ πάσῃ ἡλικίᾳ. Νομίζει δὲ ταύτην τὴν γνώμην τόσο μᾶλλον πιθανωτέραν καὶ ἀναγκαιοτέραν, καθ' ὅσον αἱ στενότεραι παλαίστραι μόλις ἠδύναντο παρέχειν ἱκανὸν χῶρον πρὸς πάσας τὰς ἀσκήσεις, δηλαδὴ πρὸς τὸν δρόμον, τὸ τοξεύειν, τὸ ἀκοντίζειν καὶ τὸ δισκεύειν. Διὸ καὶ παρ' Ἀντιφῶντι λέγεται περὶ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀποκτείναντος ἄλλον διὰ τοῦ ἀκοντίου, ὅτι ἐμελέτα μετὰ τῶν ἡλικίων ἀκοντίζειν ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ μάλιστα, ὅτι τοῦτο συνέβη οὐκ ἐν γυμναζομένοις, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀκοντιζόντων τάξει. Μόνον ἐνταῦθα ὀρθῶς παρετηρήθη ὑπ' ἄλλων, ὅτι ἡ παιδικὴ ἡλικία εἶχε πρὸς τούτοις καὶ ἄλλα ἔτι ἔργα καὶ μαθήματα, ἅπερ ἐπησχόλουν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χρόνου αὐτῆς, ὥστε τὸ γυμνάσιον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀσκήσεων ἐχρησίμευεν αὐτῇ μᾶλλον πρὸς ἀνάπαυλαν καὶ ὡς τόπος διασκεδάσεως, ἐν ᾧ ὁ μελλέφηβος ἢ ἔφηβος ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους διήγεν ἐκεῖ ἀκριβῶς, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ χρόνου αὐτοῦ δαπανῶν εἰς πραγματικὸν συναγωνισμὸν μετὰ τῶν ὁμηλικίων αὐτοῦ καὶ περαιτέρω ἀναπτύσσων τὰς σωματικὰς ἐπιδεξιότητας τὰς προσκτηθείσας πάντως καὶ πρότερον ἤδη ἐν τῇ σχολῇ τοῦ παιδοτρίβου ἢ τῇ παλαίστρᾳ. Διότι, ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ γυμνασίῳ ἐγένετο καὶ ἰδίως διδασκαλία, τοῦτο μόλις δύναται τις παραδέχσθαι ἐπὶ τῶν ἐνδόξων χρόνων τῆς Ἑλλάδος· τὸ μέγιστον δύναται τις περιορίσαι τοῦτο ἐπὶ τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν μετ' αὐτοῦ ἦν συνδεδεμένη παλαίστρα. Εἰς ἐντελῆ δὲ συγχώνευσιν ἀμ-

φοτέρων τῶν εἰδῶν τῶν καταστημάτων φαίνεται ὅτι πάντως κατήντησαν κατὰ πρῶτον συνεπεία τῆς διαφθορᾶς, δι' ἧς σύμπασα ἢ γυμναστικὴ ἀπέβη σχολαστικὴ διάπλασις ἢ ἀγωγή, ἐν ᾧ, ἔνθα πρότερον καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐφήβους ἀπαντᾷ ἔτι καὶ παιδοτριβῆς ἢ γυμναστῆς, μᾶλλον ὑπονοητέον, ὅτι οὗτοι ἐξηκολούθουν συγχρόνως καὶ τὴν ἰδιωτικὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ παλαιστρᾷ. Ἐν γένει δὲ φαίνεται τῷ Becker, ὅτι ἢ πρὸς διδασκαλίαν ἢ παιδευσιν χρήσις τῶν ἰδίως γυμνασίων περιοριστέα ἐπὶ πολὺ, ἐν ᾧ πάλιν τοῦναντίον οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ ἄνδρες πρὸ πολλοῦ ὑπερβάντες τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἄνευ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀθλητικῆς, ἔτι δὲ καὶ πρεσβύτεροι διὰ καταλλήλων ἀσκήσεων παρέιχον τῷ σώματι σωτήριον κίνησιν. Ὁ Πλάτων (Πολιτ. Β', σ. 452) ποιεῖται μνεῖαν γερόντων φιλογυμναστούντων ἐν τοῖς γυμνασίοις καίπερ ῥυσσῶν καὶ μὴ ἡδέων τὴν ὄψιν ὡς περὶ γελίου θεάματος. Καὶ ὁ Σωκράτης διὰ τὴν κατ' οἶκον γυμναστικὴν αὐτοῦ ὑπεραπολογεῖται λέγων (Ξενοφ. Συμπ. Β', 18): « ἢ ἐπ' ἐκείνῳ γελᾶτε ὅτι οὐ δεήσει με συγγυμναστὴν ζητεῖν, οὐδ' ἐν ὄχλῳ πρεσβύτην ὄντα ἀποδύεσθαι, ἀλλ' ἀρκέσει μοι οἶκος ἐπτάκλινος.. καὶ χειμῶνος μὲν ἐν στέγῃ γυμνάσομαι, ὅταν δὲ ἄγαν καῦμα ἦ, ἐν σκιᾷ;» Πιθανῶς πλούσιοί τινες κατεσκεύαζον ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις καταλλήλους τόπους πρὸς τοιαύτας ἀσκήσεις. Χαρακτηριστικὸν περὶ τούτου χωρίον ὑπάρχει τὸ παρὰ Ξενοφῶντι (Πολ. Ἀθ. Β'. 10) διὰ τὴν ἀντίθεσιν τῶν πλουσίων καὶ τοῦ δήμου ἐν Ἀθήναις: « καὶ γυμνάσια καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐνίοις ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἴδια παλαιστρας πολλάς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὄχλος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες ». Καὶ παρὰ Θεοφράστῳ (Χαρ. 5) μνημονεύεται αὐλίδιον παλαιστρικὴν κόνιν ἔχον καὶ σφαιριστήριον. Τοῦτο ὁμοίως φαίνεται ὅτι ἦν σπανιωτάτη ἐξαιρέσις καὶ ἐνώπιον τῶν πολλῶν καὶ δικαίων περὶ τοῦ συγγραφέως τούτου τοῦ συγγράμματος ἀμφιβολιῶν ὁ Becker οὐδαμῶς δύναται πεισθῆναι διὰ τούτων τῶν λέξεων περὶ τῆς ἐν τόσον πρῶτοις χρόνοις ὑπάρξεως τοιούτων ἰδιωτικῶν παλαιστρῶν. Διότι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ γίνεται μνεῖα τοιούτων καὶ

οὐδαμῶς δύναται συνάδειν τοῦτο μετὰ τῆς πολλαχῶς μαρτυρουμένης πενιχρᾶς διαθέσεως καὶ κατασκευῆς τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκιῶν. Ἄλλ' ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους τοῦτο ἐγένετο ἀναμφιβόλως.

§ 13. Ἀφ' ἑτέρου ἐπίσης ὀλίγον δύναται ἐκλαβεῖν ὁ Becker τὰς παλαιστράς μόνον ὡς ἐκπαιδευτήρια τῶν παιδῶν, μᾶλλον δὲ πέποιθεν, ὅτι ἐν μέρει ἦσαν ἐπίσης τὰ ἰδίως σχολεῖα τῶν ἀθλητῶν· οὐδεὶς δὲ κατ' αὐτὸν ὑπάρχει ἀποχρῶν λόγος πρὸς τὸ παραπέμπειν τοὺς ἀθλητὰς εἰς τοὺς ξυστοὺς. Λέγει μὲν ὁ Οὐίτρούβιος ὅτι αὕτη ἡ στοὰ καλεῖται παρ' Ἑλλησι ξυστός, διότι οἱ ἀθληταὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος γυμνάζονται ἐν «ὑποστέγοις δρόμοις» καὶ περὶ τῶν παραδρομιδῶν ὅτι εἰς ταύτας προσερχόμενοι ἐν καιρῷ χειμῶνος «ἐκ τοῦ ξυστοῦ γυμνάζονται αἰθρίας οὔσης». Ἀλλὰ πρῶτον παρὰ συγγραφεῖ, οἷος οὗτος, οὐδεὶς μέλλει ἀποδώσειν σημασίαν τινὰ τῇ ἐκφράσει ἀθληταί, καὶ ἔπειτα αἱ ἐν τῷ ξυστῷ ἀσκήσεις οὐδαμῶς ἀποκλείουσι τὰς ἐν τῇ παλαιστρᾷ. Τοῦναντίον, ἐὰν ὁ Πλούταρχος (Συμπ. Β', 4) ὀριζόμενος καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τῆς λέξεως ἀνατρέγων, λέγη ῥητῶς ὅτι «τὸν τόπον, ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί, παλαιστράν καλοῦμεν» καὶ ἀλλαχοῦ (περὶ Ὑγ.) «κελεύσομεν ἐν τῷ ξυστῷ καὶ ταῖς παλαιστραῖς διαλέγεσθαι τοῖς ἀθληταῖς», τῷ ὄντι καθίσταται ἄπορον, πῶς τοῦτο δύναται ἀναιρεθῆναι διὰ τοιούτου κύρους, οἷον τὸ τοῦ Οὐίτρούβιου, Σουῖδα καὶ Ἡσυχίου, οἵτινες οὐδαμῶς ὁμιλοῦσι περὶ τῆς παλαιστράς, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τοῦτο ὑποδηλοῦσιν, εἰς τί ἐχρησίμευον οἱ ξυστοί· ὅτι ὁ ξυστός ὑπάρχει πανταχοῦ ἀρχιτεκτονικῇ ἐκφρασί, ἧς ἡ χρῆσις οὐδαμῶς ἀποκλείει τὴν τῆς συνωνύμου παλαιστράς, δεικνύει σαφέστατα ἢ τοῦ Κικέρωνος (πρὸς Ἀττικ. Α', 8, 10) παραβολή, ἔνθα ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ λέγεται*) τοῦτο ἐν τῷ δευτέρῳ ἐκφράζεται διὰ τῶν παλαιστρῶν καὶ γυμνασίων. Καὶ αὕτη ἡ διδασκαλία, ἣν ἐλάμβανεν ἐνίοτε ὁ ἀθλητὴς παρὰ τινι γυμναστῇ, ἠδύνατο παρέ-

*) «Quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse».

χεσθαι καὶ ἐν παλαίστρᾳ, ἣν οὗτος ἴσως ἐκράτει συγχρόνως καὶ ὡς παιδοτρίβης. Καὶ ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν παλαίστραν ἐν τῇ ἐτυμολογικῇ αὐτῆς ἐκδοχῇ ὡς τόπον πάλης, τότε δύναται καὶ ὀφείλει ἕκαστος πρὸς γυμναστικὴν καὶ ἀθλητικὴν ἀσκήσιν ὠρισμένος τόπος ἔχειν τοιαύτην, ἥτις τότε βεβαίως ἀναφαίνεται οὐχὶ πλέον ὡς κεχωρισμένον τι ἴδρυμα, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς οἱ ξυστοὶ καὶ ὡς μέρος παντός μείζονος πρὸς γυμναστικούς σκοποὺς ὠρισμένου ἰδρυμάτος. Ὅτι αἱ παλαίστραι ἦσαν ἰδιαίτατα οἱ πρὸς τὴν πάλην καὶ τὸ παγκράτιον ὠρισμένοι τόποι, λέγει διαφρήδην ὁ Πλούταρχος (Συμπ. ε. α.). «κεκλήσθαι γὰρ ἀπὸ τῆς πάλης τὰς παλαίστρας, οὐχ ὅτι πρεσβύτατόν ἐστι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ καὶ κονίστρας καὶ κηρώματος τυγχάνει δεόμενον· οὔτε γὰρ δρόμον οὔτε πυγμὴν ἐν παλαίστραις διαπονοῦσιν, ἀλλὰ πάλης καὶ παγκρατίου τὸ περὶ τὰς κυλίσεις». Ἐντεῦθεν δὲ κατανοεῖται καὶ διὰ τί οἱ ἀθληταὶ συγχρόνως παρέμποντο εἰς τοὺς ξυστοὺς τῶν γυμνασίων, διότι δηλαδὴ αἱ παλαίστραι οὐδένα παρεῖχον χῶρον πρὸς τὸν δρόμον, τὴν πυγμὴν κ. τ. τ. Πρὸς τὴν πάλην δὲ καὶ τὸ παγκράτιον οἱ ξυστοὶ οὐδαμῶς ἠδύνατο παρέχειν καταλλήλους χώρους, ἐὰν κατὰ τὸν Οὐίτρούβιον εἶχον πλάτος μόνον δώδεκα ποδῶν καὶ συνεστενοῦντο ἐκατέρωθεν διὰ τῶν ἀνυψουμένων δρόμων· ἢ καὶ ἐὰν εὕρισκοντο ἐν ὑπαίθρῳ τοιοῦτοι τόποι πρὸς ταῦτο, ἠδύνατο ἐκλείπειν ἐν καιρῷ χειμῶνος.

§ 14. Ταῦτα μετὰ πολλῶν ἀσαφειῶν ἐπιφέρει ὁ Becker πρὸς ἀναίρεσιν τῆς γνώμης τοῦ προμνησθέντος ἀρχαιολόγου. Μετὰ πάντα ταῦτα ὀρθότερα φαίνεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν γυμνάσια μὲν ἦσαν τὰ ἐλεύθερα γυμναστήρια τῆς ἐλληνικῆς νεότητος, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐνηλίκων, ἐφήβων καὶ τελείων ἀνδρῶν πρὸς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ κινήσεις αὐτῶν. Οὕτω παρ' Ἀριστοφάνει ὁ Δίκαιος λόγος ἐπαγγέλλεται τῷ μειρακίῳ ὅτι «λιπαρὸς γε καὶ εὐανθῆς ἐν γυμνασίοις διατρίψεις... εἰς Ἀκαδήμειαν κατιῶν ὑπὸ ταῖς μορίαις ἀποθρέξει, στεφανωσάμενος καλάμῳ λευκῷ· μετὰ σῶφρονος ἡλικιώτου μίλακος ὄζων καὶ ἀπραγμοσύνης καὶ λεύκης φυλλοβολούσης, ἦρος ἐν ὥρᾳ χαίρων, ὅπταν πλάτανος πτε-

λέα ψιθυρίζη» (Νεφ. 1001-1008). Ὡσαύτως παρὰ Πλάτωνι συνάπτονται κῆποι καὶ γυμνάσια, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσθήκης «τά μὲν ἀνδρῶν» (Κριτίας σ. 117 ο). εἴθεν ἐξάγεται προφανῶς ὅτι ἐκεῖ πρὸ πάντων οὐδαμῶς παραδεκτέον διδασκῆριόν τι· ἐὰν δὲ ἀλλοχοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ (Νομ. Γ'. σ. 764 ο) συνάπτονται «γυμνάσια καὶ διδασκαλεῖα» τοῦτο βεβαίως σημαίνει τοὺς διττοὺς τόπους, ἔνθα διῆγεν ἡ ἐλληνικὴ νεότης τὰς ἡμέρας αὐτῆς· ὃν τόπον ἐπέχει τοῖς ἀνδράσιν ἡ ἀγορά, τοῦτον καὶ τῇ νεότητι τὸ γυμνάσιον, ἔνθα ἐπὶ σχολῆς προσήρχοντο οἱ νέοι, εἰ μὴ ἦσαν ἀλλοχοῦ ἐπησχολημένοι καὶ ἐπεδίδοντο ταῖς ποικιλωτάταις ἀσκήσεσι κατὰ τὸ δοκοῦν. Οὕτω γινώσκομεν ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν ἐν τῷ ἔξω τῶν πυλῶν γυμνασίῳ Κυνοσάργει, «εἰς ὃ ἔπειθέ τις τῶν εὖ γεγονότων ἢ γνησίων νεανίσκων καταβαίνοντας ἀλείφεισθαι μετ' αὐτοῦ». Τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν γυμνασίων γραφικώτατα ἐκτίθενται καὶ παρὰ Λουκιανῷ ('Ανάχ. 1-5), ἔνθα εἰσάγεται ὁ Ἀνάχαρσις ἐρωτῶν τὸν Σόλωνα, τί δηλοῦσι τὰ ποικίλα ἔργα τὰ παρατηρούμενα ἐν τῷ γυμνασίῳ. «Ταῦτα δὲ ὑμῖν, ὦ Σόλων, τίνας ἔνεκεν οἱ νέοι ποιοῦσιν; οἱ μὲν αὐτῶν περιπλεκόμενοι ἀλλήλλοις ὑποσκελίζουσιν, οἱ δὲ ἄγχουσι καὶ λυγίζουσι καὶ ἐν τῷ πηλῷ συναναφύρονται κυλινδούμενοι ὡσπερ σύες· καίτοι κατ' ἀρχὰς εὐθύς ἀποδυσάμενοι — ἐώρων γάρ — λίπα τε ἠλείψαντο καὶ κατέφησε μάλα εἰρηνικῶς ἄτερος τὸν ἕτερον ἐν τῷ μέρει, μετὰ δ' οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες ὠθοῦσι τε ἀλλήλους συννευευκότες καὶ τὰ μέτωπα συναράττουσιν ὡσπερ οἱ κριοί· καὶ ἦν ἰδοῦ ἀράμενος ἐκείνοσιν τὸν ἕτερον ἐκ τοῖν σκελοῖν ἀφήκεν εἰς τὸ ἔδαφος, εἴτ' ἐπικαταπεσῶν ἀνακύπτειν οὐκ ἐξ συνωθῶν κάτω εἰς τὸν πηλόν, τέλος δὲ ἤδη περιπλέξας αὐτῷ τὰ σκέλη κατὰ τὴν γαστέρα τὸν πῆχυν ὑποβαλὼν τῷ λαιμῷ ἄγχει τὸν ἄθλιον, ὃ δὲ παρακροτεῖ ἐς τὸν ὦμον, ἱκετεύων, οἶμαι, ὡς μὴ τέλεον ἀποπνιγεῖν· καὶ οὐδὲ τοῦ ἐλαίου ἔνεκα φείδονται μὴ μολύνεσθαι, ἀλλὰ ἀφανίσαντες τὸ χρίσμα καὶ τοῦ βορβόρου ἀναπλησθέντες ἐν ἰδρωτί ἅμα πολλῷ γέλωτα ἐμοὶ γούν παρέχουσιν ὡσπερ αἱ ἐγγέλεις ἐκ τῶν χειρῶν διόλισθαίνοντες· ἕτεροι δὲ ἐν τῷ αἰθρίῳ τῆς αὐλῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο δρῶσιν, οὐκ ἐν

πηλῷ οὗτοί γε, ἀλλὰ ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι πάττουσί τε ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἐκόντες ἐπαμῶνται τὴν κόνιν ἀλεκτρυόνων δίκην, ὡς ἀφυκτότεροι εἶεν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς, οἶμαι, τῆς ψάμμου τὸν ὄλισθον ἀφαιρούσης καὶ βεβαιότεραν ἐν ξηρῷ παρεχούσης τὴν ἀντίληψιν· οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκονιμένοι καὶ αὐτοὶ παίουσιν ἀλλήλους προσπεσόντες καὶ λακτίζουσιν· οὕτως γὰρ καὶ τοὺς ὀδόντας ἔοικεν ἀποπτύσειν ὁ κακοδαίμων, οὕτως αἵματος αὐτῷ καὶ ψάμμου ἀναπέπλησται τὸ στόμα, πύξι, ὡς ὄραξ, παταχθέντος εἰς τὴν γνάθον· ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἄρχων οὗτος δάστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην — τεκμαίρομαι γὰρ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι· ὁ δὲ καὶ ἐποτρύνει καὶ τὸν πατάξαντα ἐπαινεῖ· ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθι πάντες ἐγκινοῦσι καὶ ἀναπηδῶσιν ὥσπερ θεόντες ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένοντες καὶ ἐς τὸ ἄνω συναλλόμενοι λακτίζουσι τὴν ἀέρα». Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐνταῦθα μόνον ἄρχων παρειαίγεται παρειαίγεται, οὐχὶ δὲ διδάσκαλος. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ ἀλλαχόθεν καταφαίνεται ὅτι τὰ γυμνάσια ἐπετηροῦντο μὲν ὑπ' ἀρχόντων τινῶν, οἱ ἰδίως ἐκαλοῦντο γυμνασίαρχοι, οἱ καὶ ἐπὶ εἰκόνων παρίστανται καθήμενοι καὶ ἐκ τούτου δύνανται διακρίνεσθαι ἀπὸ τῶν διδασκάλων, οἵτινες καὶ ὅπου ὑπῆρχον ἀπεικονίζονται ἰστάμενοι ὄρθιοι· συνήθως ὁμοῦς τὰ γυμνάσια οὐδαμῶς διηυθύνοντο ὑπὸ διδασκάλων.

§ 15. Διδάσκαλοι δὲ ἐδίδασκον μόνον ἐν ταῖς παλαιστραῖς, αἵτινες ἦσαν, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη σχολή, ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἰδίων παιδοτριβῶν· διὸ καὶ ἐνθα ἀναφέρονται ἐπώνυμοὶ τινῶν παλαιστραι, αὐταὶ ὀνομάζοντο κατὰ τοὺς ἰδιοκτήτας. Τοιαύτας γινώσκομεν τὴν τοῦ Ταυρέου παλαιστραν τὴν καταντικρῦ τοῦ τῆς βασιλικῆς ἱεροῦ, μίαν τῶν συνήθων διατριβῶν τοῦ Σωκράτους, ἐνθα λέγει ὅτι ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐν Ποτιδαίᾳ ἐκστρατείας κατέλαβε πάνυ πολλοὺς τοὺς μὲν ἀγνώτας αὐτῷ, τοὺς δὲ πλείονας γνωρίμους» (Πλατ. Χαρμ. 153)· ὡσαύτως τὴν τοῦ Σιβυρτίου, ἐνθα κατηγορεῖτο ὁ Ἀλκιβιάδης ὅτι ἀπέκτεινέ τινα τῶν ἀκολουθούντων ξύλῳ πατάξας (Πλουτ. Ἀλκιβ. 3), τὴν τοῦ Ἱποκράτους, τὴν τοῦ Τιμαγῆτου, τὴν τοῦ Μίχκου, ἐν ἧ

νεωστὶ ὤκοδομημένη ἐδίδασκεν εὐδοκίμως ἐνώπιον πολλῶν καὶ καλῶν νεανίσκων οὗτος ὁ ἐταῖρος καὶ ἐπαινέτης τοῦ Σωκράτους, «οὐ φαυλός γε ἀνὴρ, ἀλλ' ἰκανὸς σοφιστής» κατὰ τὴν παρὰ Πλάτωνι (Λυσ. 104) μαρτυρίαν τούτου. Πιθανῶς ἡ συντήρησις μόνη τῶν παλαιστρῶν ἦν ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις, αἱ δ' οἰκοδομαὶ αὐταὶ ἠδύναντο εἶναι καὶ δημοσίου· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκληπτέον πιθανῶς ὅτι ἡ παλαιστρα ἦν ὤκοδομημένη ὑπὸ τῆς πόλεως, ἦν δὲ μόνον παραδεδομένη τῷ παιδοτρίβῃ. Τοιοῦτό τι ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ Ξενοφώντος λέγοντος ('Αθ. Πολ. Β', 10) ὅτι «γυμνάσια καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐνίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτῶ οἰκοδομεῖται ἴδια παλαιστραῖς πολλῆς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας· καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὄχλος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ εὐδαίμονες». Ἄλλὰ τὰ διδάκτρα πάντως εἰσέπραττε καὶ ἐνέμετο ὁ παιδοτρίβης· φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐτελοῦντο ταῦτα ἐνίοτε ἅπαξ διὰ παντός, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ εὐφροῦς καὶ δηκτικοῦ λόγου τῆς Γναθαίνης, εἰπούσης πρὸς τὸν τὴν μνᾶν τῆ θυγατρὶ δόντα καὶ οὐδὲν ἔτι φέροντα, ἀλλὰ φοιτῶντα μόνον, «παιδίον, ὡσπερ πρὸς Ἰππόμαχον τὸν παιδοτρίβην μνᾶν δοῦς οἶει ἀεὶ φοιτήσῃν;» Ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῶν παιδοτριβῶν μόλις δύναται ἀναχθῆναι ἀνωτέρω τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος, ἤτοι τῆς ἑκτῆς π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἐάν δὲ ἦν ἀνάγκη ἐμπειρικῆς τοῦλάχιστον ὁδηγίας νεωτέρων ὑπὸ πρεσβυτέρων καὶ ἀδαῶν ὑπὸ εἰδημόνων ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔργοις τῶν γυμνικῶν ἀσκήσεων διὰ τὴν κατὰ τὴν ἑκτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα λαμπρὰν ἐπίδοσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ἀγωνιστικῆς κατὰ τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἐλληνικοὺς ἀγῶνας, τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι τῆ αὐτῆ ἀμοιβαία διδασκαλία οὐδαμῶς ἀνήκει εἰς παλαιστραν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθερωτέραν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐπιμιξίαν. Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἀπαντῶσι παλαιστραὶ συνδεδεμέναι μετὰ γυμνασίων· οὕτως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἀναφαίνεται καὶ παλαιστρα, ἐξ ἧς Ἀριστόμαχος ὁ τῆς Ἀκαδημίας ἐπιστάτης γενόμενος μετενεγκὼν σκαφεῖον εἰς τὸν κήπον τοῦ ὄντα αὐτοῦ πλησίον ἐχρήτο. Καὶ τὸ Λύκειον δὲ ἔλαβε τὴν παλαιστραν αὐτοῦ μόνον κατὰ τοὺς χρόνους Λυκούργου τοῦ εἰσηγέτου, περὶ οὗ λέγεται ἐν τῷ γνωστῷ ψηφίσματι τῶν Ἀθηναίων ὅτι «τὸ

γυμνάσιον καὶ τὸ Λυκείον κατεσκευάσασε καὶ ἄλλαις πολλαῖς κατασκευαῖς ἐκόσμησε τὴν πόλιν». Τοῦ δὲ χωρίου τοῦ Ἀντιφώντος τὸ συνήθως φερόμενον περὶ παιδοτρῖβου ἐν γυμνασίοις διορθωτέον διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ παιδοτρῖβου διὰ τῆς λέξεως παιδαγωγου· διότι πῶς ἐμέλλε καταστήσειν παιδοτρῖβης « τοῖς ἀκοντίζουσι τὰ ἀκόντια ἀναρεῖσθαι ». Ἄλλὰ καὶ ἐν τοιοῦτοις χρόνοις αἱ παλαιστραὶ ἀποτελοῦσι μόνον μέρος τῶν γυμνασίων, ὅπερ ἐνίστε οὐδὲ πρὸς διδασκαλίαν τῆς παλαιστρικής ἦν διωρισμένον, ὡς ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸς τῷ γυμνασίῳ ἦν καὶ ἄλλος « ἐλάσσων περίβολος ἐν ἀριστερᾷ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ αἱ παλαιστραὶ τοῖς ἀθληταῖς ἦσαν ἐνταῦθα » (Παυσ. ΚΑ', 2)· καὶ ἐν Ἡλιδι πρὸς τῷ ἀξιομνημονεύτῳ ἀρχαίῳ γυμνασίῳ ἦν καὶ ἄλλος ἐλάσσων γυμνασίου περίβολος, ὃς ἔχεται μὲν τοῦ μείζονος, τετράγωνον δὲ ὀνομάζουσιν ἐπὶ τῷ σχήματι καὶ παλαιστραὶ τοῖς ἀθλοῦσιν ἐνταῦθα ποιοῦνται καὶ συμβάλλουσιν αὐτόθι τοὺς ἀθλητὰς οὐ παλαίοντας ἔτι, ἐπὶ δὲ ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς. Ἐν ταύταις ταῖς παλαιστραῖς οὐδὲ ἔχνος διδασκαλίας παιδοτρῖβου φαίνεται.

§ 16. Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται ὅτι οὐδέποτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἠδύνατο ἐκλαμβάνεσθαι οὐδὲ τὸ γυμνάσιον ὡς γενικὸν ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα προωρισμένον πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν καλουμένην μεσαιάν παιδείυσιν. Αὕτη ἡ σήμερον ἐπικρατήσασα σημασία προῆλθεν ἐκ τῆς ὅλως τυχαίας συναφείας τῶν πρώτων φιλοσοφικῶν σχολῶν μετὰ τῶν ἀθηναϊκῶν γυμνασίων τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου, μεθ' ὧν συμπεριελήφθη ἔπειτα καὶ ἡ Στοὰ κατὰ τὴν μετωνυμικὴν αὐτῶν χρῆσιν. Διότι γινώσκομεν ὅτι ταῦτα ἰδίως τὰ δύο ἐν Ἀθήναις γυμνάσια ἐχρησίμευον, ἀφ' οὗ αἱ ἐπιστημονικαὶ σπουδαὶ ἐγένοντο γενικώτεραι, ὡς τόποι, ἔνθα σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι τὸ μὲν συνήθουρον περὶ ἑαυτοὺς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν πρὸς διδασκαλίαν, τὸ δὲ διελέγοντο περὶ πνευματικῶν ζητημάτων ἐνώπιον τυχαίως περιστοιχούντων αὐτοὺς ἐνταῦθα ἀκροατῶν. Ἐπίσης γνωστοτάτη ἡ μερικωτέρα ἐκδοχὴ τῆς Ἀκαδημίας περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἐν αὐτῇ οὕτω διδάξαντος Πλάτωνος καὶ ἡ τοῦ Λυκείου περὶ τῆς τοῦ Ἀριστοτέ-

λους, ὡς ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ τῆς Στοᾶς ἐπὶ τῆς τοῦ Ζήνωνος καὶ τῶν Στωϊκῶν. Ὅστε καὶ ἐν τῇ μετωνυμικῇ ταύτῃ σημασίᾳ ἡ τε γενικὴ λέξις γυμνάσιον, ὡς καὶ αἱ εἰδικαὶ τῶν τοιούτων ἐπωνυμίας, ἐσήμαινον φιλοσοφικὴν σχολήν. Οὕτω παρὰ Κικέρωνι (Orat. I, 13) «ἐκραύγαζον, νομίζω, πάντα τὰ γυμνάσια καὶ πᾶσαι αἱ σχολαὶ τῶν φιλοσόφων, ὅτι ταῦτά εἰσιν ἴδια αὐτῶν» *) καὶ ἀπονέμει ταύτην τὴν σημασίαν καὶ τῇ λέξει στοᾶ (porticus) ὡς σημαίνουσα τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν· καὶ παρὰ Κοϊντιλιανῶ (XII, 2, 8) ἐπι σαφέστερον καταραίνεται ἡ πρὸς τὰς ἄλλας σχολὰς ἀντίθεσις, ἐνθα λέγεται ὅτι «αἱ σπουδαὶ τῆς σοφίας οὐδαμῶς περιστρέφονται ἤδη ἐν τῇ ῥητορείᾳ αὐτοῦ καὶ ἐν τούτῳ τῷ φωτὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' ἀνεχώρησαν πρῶτον εἰς τὰς στοὰς καὶ τὰ γυμνάσια, μετ' ὀλίγον δὲ εἰς τὰς συνόδους τῶν σχολῶν **).

Ὅστε ἡ νῦν ἐπωνυμία τοῦ γυμνασίου οὔτε ἐτυμολογικῶς ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀσκήσεως καὶ γυμνασίας παράγεται, οὔτε δύναται διαστραφῆναι μέχρι τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τὰ γυμνάσια τῶν ἀρχαίων καὶ ὑπὸ σωματικὴν μόνον ἐποψίν ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὰς ἡμετέρας σχολὰς τὰς ἐπικληθεῖσας γυμνάσια. Καθ' ἕσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προμνησθεῖσαν ἐτυμολογίαν, ἥτις ὑπὸ τινῶν ἀνεπτύχθη μέχρις εὐφυῶν παραλληλισμῶν καὶ ἀλληγοριῶν, ἠδύνατο συνηγορησάμενος ὑπὲρ αὐτῆς ὀπωσοῦν μόνον ἢ ἐν μεταφορικῇ χρήσει ἐκφρασις τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους, «γυμνασία τῆς ψυχῆς», ἀλλὰ καθ' ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὀφείλομεν κρίνειν μετὰ μεγίστης βεβαιότητος ὅτι οὐδέποτε ἐκ ταύτης ἔμελλε προκύψει ἡ νῦν χρῆσις τῆς ὀνομασίας γυμνασίου ἐπὶ ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, ἐὰν μὴ συνέπιπτε τὸ τυχαῖον συμβεβηκός, καθ' ὃ τινες τῶν ἐπισημοτάτων φιλοσόφων τῶν Ἀθηναίων ἐξελέξαντο τοὺς περιπάτους ἢ δρόμους ἢ κήπους τῶν ἐκεῖ γυμνασίων ὡς τόπους τῶν φιλοσοφικῶν διατριβῶν αὐτῶν. Τὸ πρῶτον γνωστὸν ἡμῖν χωρίον, ἐνθα ἡ ἐννοία τοῦ γυμνασίου ἀπὸ τοῦ στενοῦ κύκλου τῆς ἰδίως φιλο-

*) « Clamabant credo, omnia gymnasia atque omnes philosophorum scholae sua haec esse propria ».

**) « Studia sapientiae non jam in actu suo atque in hac fori luce versantur, sed in porticus et in gymnasiis primum, mox in conventus scholarum recesserunt ».

λοσοφικῆς διδασκαλίας μεταβαίνει εἰς τὴν γενικωτέραν ἐκδοχὴν ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος ἐν γένει, εὐρίσκεται ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Καρχηδόνας τῇ γενομένῃ ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Σαλβιανού, ἔνθα λέγεται, « ἐκεῖ εὐρίσκονται τὰ ἐργαστήρια τῶν φιλοσόφων, πάντα τέλος τὰ γυμνάσια εἴτε τῶν γλωσσῶν εἴτε τῶν ἠθῶν *). Ἄλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σημασίᾳ ἀπονέμεται ἔτι οὐσιωδῶς τοῖς ἀνωτάτοις ἐκπαιδευτηρίοις καὶ παραμένει καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα καὶ μετ' αὐτὸν ὡς συνώνυμον τῷ ἐπικληθέντι πανεπιστημίῳ (universitas) καὶ τῇ γενικῇ σπουδῇ ἢ ἐπιστήμῃ. Μόνον δέ, ὅτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Εὐρώπῃ θρησκευτικῆς μεταρρύθμισεως ἀνεφύησαν ἀνώταται σχολαὶ ἄνευ πανεπιστημιακῶν δικαιωμάτων καὶ ἄνευ εἰδικωτέρων εἰς σχολὰς κατατομῶν, μετηνέχθη κατ' ἐξοχὴν εἰς ταύτας καὶ μετὰ τούτων μετέσχεν ἀπασῶν τῶν ἀλλοιώσεων, ἃς αὐταὶ ὑπέστησαν μέχρι τῆς σήμερον. Οὐδεμίᾳ χρεῖα προσθήκης ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἡ παρ' ἡμῖν χρῆσις τῆς ἐπωνυμίας τῶν γυμνασίων μετέβη μετὰ τοῦ διοργανισμοῦ αὐτῶν ἐκ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης· ἡμεῖς δὲ ἰδίως ἐπεκτείνοντες ἔτι περαιτέρω τὴν ἀπομίμησιν καὶ τὸν διευθυντὴν (directorem) τούτων ἐπωνομάσαμεν γυμνασίαρχον ἢ καὶ γυμνασιάρχην.

*) Illic philosophorum officinae, cuncta denique vel linguarum gymnasia vel morum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΑΣΚΗΣΕΩΝ

§ 1. Αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαίστραις σωματικαὶ ἀσκήσεις τῶν μερακίων οὐδαμῶς συγχυστέαι μετὰ τῶν ἀγωνισμάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς πανηγυρικοὺς ἀγῶνας τῆς ἑλληνικῆς λατρείας καὶ ἀπαιτούντων συστηματικὴν καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐξάσκησιν εἰδικῶν ἀθλητῶν πρὸς δημοσίαν ἐπίδειξιν αὐτῶν. Εἰ καὶ ἐν ἀρχῇ οἱ ἀθληταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προήρχοντο ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀπλᾶς σωματικὰς ἀσκήσεις ἐπιδιδόντων νεανίσκων καὶ οὗτοι πάλιν παρελάμβανον πολλὰ παρὰ τῶν ἀθλητῶν συνεπείᾳ ταύτης τῆς συστηματικώτερας ἐν ταῖς παλαίστραις ἐνασκήσεως αὐτῶν, διότι πάντως οἱ πλεῖστοι καὶ δοκιμώτεροι τῶν παιδοτριβῶν ἠδύναντο εἶναι ἀθληταί, ἀλλ' ὅμως ἐνέκειτο ἐν ταῖς ἐννοίαις ἀμφοτέρων ἢ αὐτῇ διαφορὰ, οἷα ἐν τῇ ἀντιθέσει τοῦ γυμναστοῦ καὶ παιδοτρίβου, ὥστε ἐκεῖ μὲν, παρὰ τοῖς ἀθληταῖς, ἡ σωματικὴ ἀσκήσις ἐξελαμβάνετο ὡς αὐτοτελὴς σκοπός, ἐνταῦθα δὲ ἀπλῶς ὡς τι συντελεστικὸν πρὸς τὴν πλήρη καὶ ἁρμονικὴν διάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα τὰ δύο εἶδη τῶν ἀσκήσεων διέκρινάν τινες, συμπεριλαβόντες τὰς πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀσκήσεις ὑπὸ τὴν γενικὴν ἑπωνυμίαν τῆς γυμναστικῆς, τὰς δὲ νεανικὰς ὑπὸ τὴν τῆς παλαιστρικής, ἐν ᾧ καταλληλότερον αἱ τελευταῖαι ἠδύναντο ἐμπεριλαμβάνεσθαι ἐν τῇ γυμναστικῇ, αἱ δὲ πρῶται ἐν τῇ ἀγωνιστικῇ ἢ ἀγωνίᾳ κατὰ Πλάτωνα. Διότι καὶ τὸ μέγα

τοῦτο στοιχείον τῆς τε νεανικῆς καὶ τῆς κοινῆς παιδεύσεως ἦν ἀδύνατον διαφυγεῖν τὴν προσοχὴν τούτου τοῦ δαιμονίου φυσιο-
 λόγου καὶ ἀνατόμου καὶ θεραπευτοῦ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν.
 Ἄλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ καὶ κυρία αὐτῶν διάκρισις κατενοήθη ὑπ'
 αὐτοῦ καὶ ἐξετέθη (ἐν Νόμοις 795 d)· « τὰ γυμναστικῆς μαθή-
 ματα αὐτῶν δύο, τὸ μὲν ὄρχησις, τὸ δὲ πάλη· τῆς ὄρχήσεως δὲ
 ἄλλη μὲν Μούσης λέξιν μιμουμένων, τό τε μεγαλοπρεπὲς φυλάτ-
 τοντας ἅμα καὶ ἐλεύθερον, ἄλλη δὲ εὐεξίας, ἐλαφρότητός τε ἕνεκα
 καὶ κάλλους τῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ μελῶν καὶ μερῶν, τὸ προσῆ-
 κον καμπῆς τε καὶ ἐκτάσεως ἀποδιδομένης ἐκάστοις αὐτοῖς αὐ-
 τῶν, εὐρύθμου κινήσεως διασπειρομένης ἅμα καὶ ξυνακολουθού-
 σης εἰς πᾶσαν τὴν ὄρχησιν ἰκανῶς. Καὶ δὴ τά γε κατὰ πάλην
 ἂ μὲν Ἄνταϊος ἢ Κερκύων ἐν τέχναις ἑαυτῶν ξυνεστήσαντο φι-
 λονεικίας ἀχρήστου χάριν, ἢ πυγμῆς Ἐπειὸς ἢ Ἄμυκος, οὐδὲν
 χρήσιμα ἐπὶ πολέμου κοινωνίαν ὄντα, οὐκ ἄξια λόγῳ κοσμεῖν·
 τὸ δ' ἀπ' ὀρθῆς πάλης, ἀπ' αὐχένων καὶ χειρῶν καὶ πλευρῶν
 ἐξειλήσεως, μετὰ φιλονεικίας τε καὶ καταστάσεως διαπονούμενα
 εὐσχήμονος ῥώμης τε καὶ ὑγιείας ἕνεκα, ταῦτ' εἰς πάντα ὄντα
 χρήσιμα οὐ παρετέον, ἀλλὰ προστακτέον μαθηταῖς τε ἅμα καὶ
 τοῖς διδάξουσιν, ὅταν ἐνταῦθ' ὤμεν τῶν νόμων, τοῖς μὲν πάντα
 τὰ τοιαῦτα εὐμενῶς δωρεῖσθαι, τοῖς δὲ παραλαμβάνειν ἐν χάρι-
 σιν». Ἡ προμνησθεῖσα λοιπὸν διάκρισις τούτων ὑπάρχει φυσι-
 κωτάτη καὶ προφανής· διὸ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕναστον μόνον μετὰ
 μεγίστης προσοχῆς ὀφείλομεν συμπεραίνειν ἐκ τοῦ ἑνὸς εἶδους
 περὶ τοῦ ἄλλου. Ἰδίως φαίνεται ὅτι οὐ μόνον τὸ γυμνάσιον, ἀλλὰ
 καὶ ἡ παλαιστρα ὡς γενικὸν παιδευτήριον παρεδέχετο τὴν πυγμὴν
 καὶ τὸ παγκράτιον μόνον ἐν μέρει ἢ μεμονωμένα, εἰ καὶ ἐν Λα-
 κεδάιμονι ἀμφοτέρω ἦσαν ἀπηγορευμένα. Ὁ Πλούταρχος (Ἀποφθ.
 σ. 189 e) ῥητῶς ἀναφέρει ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐκώλυε «πυγμὴν
 καὶ παγκράτιον ἀγωνίζεσθαι, ἵνα μηδὲ παίζοντες ἀπαυδαῖν ἐθί-
 ζωνται», εἰ καὶ ἀλλαχοῦ (Λυκ. 19) λέγει ὅτι τῶν «ἀθλημάτων
 ταῦτα μόνον οὐκ ἐκώλυσεν ἀγωνίζεσθαι τοὺς πολίτας, ἐν οἷς
 χεῖρ οὐκ ἀνατείνεται», πρὸς ἑμολογίαν δηλαδὴ τῆς ἤττης συμ-
 φωνῶν μετὰ τοῦ Σενέκα λέγοντος ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπαγο-

ρεύουσι τοῖς ἑαυτῶν πολίταις τὸ ἀγωνίζεσθαι παγκράτιον ἢ πυγμῆν, ἔνθα ὁ ἡττων ὁμολογεῖ τὴν ἡτταν αὐτοῦ *). Καὶ ἐὰν κατὰ ταύτας τὰς μαρτυρίας ἀπηγορεύοντο ταῦτα τὰ διὰ τῆς ἀνατάσεως τῶν χειρῶν καὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἡττηθέντος καταισχύνοντα αὐτὸν ἀγωνίσματα, μανθάνομεν ἀλλαχόθεν (Φιλοστρ. Γυμναστ. 11) ὅτι τὰ γυμνάσια Λακεδαιμονίων τῆς ἀγροικότερας γυμναστικῆς ἐχόμενα « οὔτε παγκρατίῳ οὔτε πυγμῇ εἴκασται· φασὶ δὲ αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι μηδὲ ἀγωνίας ἐνεκεν γυμνάζεσθαι τὴν ιδεάν ταύτην, ἀλλὰ καρτερίας μόνης », καὶ ὁ Ἄριστοτέλης (Πολιτ. Η', 4) ἀποφαίνεται ὅτι οἱ Λάκωνες « ταύτην μὲν οὐχ ἡμαρτον τὴν ἀμαρτίαν τοῦ ἐμποιεῖν ἀθλητικὴν ἔξιν καὶ οὕτω λωδᾶσθαι τὰ τε εἶδη καὶ τὴν αὐξῆσιν τῶν σωμάτων, θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις, ὡς τοῦτο μάλιστα πρὸς ἀνδρείαν συμφέρον ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Πλάτων ἀποκλείει τὴν πυγμῆν· ἐὰν δὲ παρὰ Πλαύτῳ συγκαταλέγηται αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων ἀγωνισμάτων, ἐν οἷς ἐγυμνάζοντο ἐκεῖ, ὅπου ἤσκούντο περὶ τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸ ἀκόντιον, τὸν δίσκον, τὴν πυγμῆν, τὴν σφαῖραν, τὸ ἄλμα **), ἀλλ' ὁ Πλούταρχος (Συμπ. Β', 4) λέγει περὶ αὐτῶν ὅτι « οὔτε δρόμον, οὔτε πυγμῆν ἐν καλαίστρας διαπονοῦσιν, ἀλλὰ πάλην καὶ παγκρατίου τὸ περὶ τὰς κυλίσεις, ἤτοι τὰς ἀλινδήσεις, περὶ ὧν κατωτέρω. Πλείονα τούτων φαίνεται ὅτι ἐμάνθανον μόνον ὀλίγοι τινὲς κατὰ τὸν Λουκιανὸν ('Αναχ. 24), ὅς παρεισάγει τὸν Σόλωνα καταλέγοντα καὶ αἰτιολογούντα ταῦτα· « ποικίλα τὰ γυμνάσια ἐπινοήσαντες καὶ διδασκάλους ἐκάστων ἐπιστήσαντες τὸν μὲν τινα πυκτεύειν, τὴν δὲ παγκρατιάζειν διδάσκομεν, ὡς τοὺς τε πόνους καρτερεῖν ἐθίζοιεν καὶ ὁμοίως χωρεῖν ταῖς πληγαῖς μηδὲ ἀποτρέποιεντο δέει τῶν τραυμάτων· τοῦτο δὲ ἡμῖν δύο τὰ ὠφελιμώτατα ἐξεργάζεται ἐν αὐτοῖς, θυμοειδεῖς τε παρασκευάζειν εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τῶν σωμάτων ἀφειδεῖν καὶ

*) Benef. V. 3 « Lacedaemonii vetant suos pancratio aut enastu decedere, ubi inferiorem ostendit victi confessio ».

**) Bacch. III, 3, 24 « ibi cursu, luctando, hasta, discō, pugilatu, pila, saliendo sese exercebant ».

προσέτι ἐρρώσθαι καὶ καρτεροὺς εἶναι ». Περὶ τοῦ Καρδιανοῦ Εὐμένους μανθάνομεν ὅτι, εἰ καὶ ἦν πατὴρ ἀμαξεύοντος ἐν Χερρόνησῳ διὰ πενίαν, ὅμως ἐτράφη ἐλευθερίως ἐν γράμμασι καὶ περὶ παλαιστραν, καὶ ὅτι ἐκ παιδὸς ὄντος αὐτοῦ ὁ Φίλιππος παρεπιδημῶν καὶ σχολὴν ἄγων ἐθεάσατο τὰ τῶν Καρδιανῶν παγκράτια μειρακίων καὶ παλαίσματα παίδων καὶ ὅτι ὁ Εὐμένης εὐημερήσας ἐν τούτοις καὶ φανείς συνετὸς καὶ ἀνδρείος ἤρесе τῷ Φιλίππῳ καὶ ἀνελήφθη ὑπ' αὐτοῦ (Πλουτ. Εὐμ. 1).

§ 2. Ἄλλὰ καὶ περὶ αὐτὴν τὴν πάλην καὶ τὸν δρόμον ἤσκουστο κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοσοῦτον μόνον, ἐφ' ὅσον ἀμφοτέρω τὰ ἀγωνίσματα ἐκτὸς τῆς ἀθλητικῆς αὐτοτελείας αὐτῶν ἐν τῇ ἀγωνιστικῇ ἀπαντῶσι συγχρόνως ὡς μέρη τοῦ καλουμένου πεντάθλου. Βεβαίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τούτου τοῦ πεντάθλου, ἦτοι τὸ ἄλμα, ὁ δίσκος, καὶ τὸ ἀκόντιον ἀπαντῶσιν ἡμῖν ὡς ἀσκήσεις καὶ ἀγωνίσματα τῆς νεότητος, ὡς ἀποφαίνεται αἰτιολογῶν ὁ παρὰ Λουκιανῷ ('Αναχ. 27) Σόλων· « καὶ μὴν καὶ δρομικοὺς εἶναι ἀσχοῦμεν αὐτούς, ἐς μῆκος τε διαρκεῖν ἐθίζοντες καὶ ἐς τὸ ἐν βραχεῖ ὠκύτατον ἐπικουφίζοντες· καὶ ὁ δρόμος οὐ πρὸς τὸ στεφρὸν καὶ ἀντίτυπον, ἀλλὰ ἐν ψάμμῳ βαθείᾳ, ἔνθα οὔτε βεβαίως ἀπερεῖσαι τὴν βᾶσιν οὔτε ἐπιστηρίξαι ῥάδιον, ὑποσυρομένου πρὸς τὸ ὑπεῖκον τοῦ ποδός· ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλεσθαι τάφρον εἰ δέοι ἢ εἴτι ἄλλο ἐμπόδιον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀσχοῦνται ἡμῖν ἔτι καὶ μολυβδίδας χειροπληθεῖς (τοὺς ἄλλως λεγομένους ἀλτῆρας) ἐν ταῖν χεροῖν ἔχοντες· εἶτα περὶ ἀκοντίου βολῆς εἰς μῆκος ἀμιλλῶνται· εἶδες δὲ καὶ ἄλλο τι ἐν τῷ γυμνασίῳ χαλκοῦν περιφερέες, ἀσπίδι μικρᾷ ἰοικὸς ὄχανον οὐκ ἐχούση οὐδὲ τελαμῶνας, καὶ ἐπειράθης γε αὐτοῦ κειμένου ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐδόκει σοι βαρὺ καὶ δύσληπτον ὑπὸ λειότητος· ἐκεῖνο τοίνυν ἄνω τε ἀναρρίπτοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐς τὸ πόρρω φιλοτιμούμενοι, ὅστις ἐπὶ μῆξιτον ἐξέλθοι καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλοιτο ». Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἀπλούστατα ἴσως δύναται διατυπωθῆναι γενικῶς ὅτι αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἐν τῇ ἀγωνιστικῇ μόνον ἐν συναφείᾳ μετὰ τῶν ἄλλων ἔτι ἐτιμᾶτο καὶ ἀντημεῖβετο, ἐν τῇ ἰδίῳ γυμναστικῇ ἀπετελεῖ τὴν κυρίαν καὶ ἰδιάζουσαν πλήρη διδασκαλίαν τῆς παιδεύουσης γυ-

μναστικῆς. Διὸ καὶ ὁ πένταθλος ἢ τὸ πένταθλον ὡς κατάλληλος τοῖς νέοις ἀγωνία καὶ κρίνεται κάλλιστος, διότι πέφυκεν ἅμα καὶ πρὸς βίον καὶ πρὸς τάχος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀθλητικὴν μονομέρειαν, ἣν παρὰ Σενοφῶντι (Συμπ. Β'. 17) κατακρίνει ὁ τὴν ὀρχηστικὴν προτιμῶν Σωκράτης· «καὶ ὁ Σωκράτης μάλα ἐσπουδακότι τῷ προσώπῳ. Γελάτει, ἔφη (τοῖς γελάσασιν ἐπὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ ὅπως ὀρχήσῃται), ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ, εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ὑγιαίνειν ἢ εἰ ἥδιον ἐσθίειν καὶ καθεύδειν ἢ εἰ ταιούτων γυμνασίων ἐπιθυμῶ, μὴ ὥσπερ οἱ δολιχοδρόμοι τὰ σκέλη μὲν παχύνονται, τοὺς ὤμους δὲ λεπτύνονται, μηδ' ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται, ἀλλὰ παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσόρροπον ποιεῖν;» Τοῖς τοιούτοις γυμνάσμασι προσετίθεντο ἔπειτα ἐλευθερώτερόν πως ἐν μέρει μὲν τὰ προμνησθέντα παλαιστρικά ἀγωνίσματα, ἐν μέρει δὲ ἄλλαι ἀσκήσεις πρὸς ἐνίσχυσιν ἢ εὐκινήσιαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος.

§ 3. Μόνη ἢ πάλη, παρ' ἧς καὶ ἡ παλαιστρα παρέλαβε τὸ ὄνομα, ἀνεπτύχθη ὑπ' αὐτῆς σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ πάντα τὰ δυνατὰ εἶδη αὐτῆς μέχρι τοιούτου βαθμοῦ τεχνικῆς ἐπιτηδειότητος, ὅστις ὀλίγον ἀπελείπετο τῆς ἀθλητικῆς καὶ ὄν μόλις δυνάμεθα ἐννοῆσαι ἐκ τῶν διασωθέντων πολυαρίθμων τεχνικῶν ὄρων· διὸ καὶ ὁ Πλούταρχος (Συμπ. Β'. 4) καλεῖ τὴν πάλην «τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν παλαισμάτων». Καὶ ὁ μὲν Πολυδεύκης (Γ', 155) καταλέγει ἡμῖν ἀπλῶς εἶδη παλαισμάτων ἀγχειν, στρέφειν, ἀπάγειν, λυγίζειν, ἀγκυρίζειν, ράσσειν, ἀνατρέπειν, ὑποσκελίζειν· καὶ πλαγιάζειν δὲ καὶ κλιμακίζειν παλαισμάτων ὀνόματα», καταδικάζων ὡς μοχθηρὸν τὸ ἐν τῇ κωμῶδιᾳ εὐχρηστον σχῆμα παλαισματος μεσοπέρδειν. Ὁ δὲ Λουκιανὸς ἐν ζωηροτέρᾳ ἀλλ' ἐπιτετηδευμένη εἰκόνι (Λεξιφ. 5) καταλέγει τὴν ποικιλίαν αὐτῶν· «κάπειδ' ἡκομεν εἰς τὸ γυμνάσιον ἀπησθημένοι ἤδη, ὁ μὲν τις ἀπροχειριασμῶ, ὁ δὲ τραχηλισμῶ καὶ ὀρθοπάλῃ ἐχρήτο, ὁ δὲ λίπα χρισάμενος ἐλυγίζετο, ὁ δὲ ἀντέβαλε τῷ κωρύκῳ, ὁ δὲ μολυβδοάινας χερμαδίου ἀράγδην ἔχων ἐχειροβόλει. Εἶτα συντριβέντες καὶ ἀλλήλους κατανωτισά-

μενοι καὶ ἐμπαίξαντες τῷ γυμνασίῳ, ἐγὼ καὶ Φαλίνοσ ἐν τῇ θερμῇ πυέλῳ καταιονηθέντες ἐξήξιμεν». Γραφικώτατα δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς ('Αναχ. 24) «ὅσοι δὲ αὐτῶν ἵκῃτω συννευκότεσ παλαίουςι, καταπίπτειν τε ἀσφαλῶσ μανθάνουσι καὶ ἀνίστασθαι εὐμαρῶσ καὶ ὠθισμοῦσ καὶ περιπλοκάσ καὶ λυγισμοῦσ καὶ ἄγγεσθαι δύνασθαι καὶ ἐσ ὕφωσ ἀναβαστάσαι τὸν ἀντίπαλον, οὐκ ἀχρεῖα οὐδέ οὔτοι ἐκμελετώντεσ, ἀλλὰ ἐν μὲν τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον ἀναμφιβόλωσ κτώμενοι· δυσπαθέστερα γάρ καὶ καρτερώτερα τὰ σώματα γίνονται αὐτοῖσ διαπονούμενα· ἕτερον δὲ οὐδέ αὐτὸ μικρόν· ἔμπειροι γάρ δῆ ἐκ τούτου καθίστανται, εἶποτε ἀφίκοιντο εἰσ χρεῖαν τῶν μαθημάκτων τούτων ἐν ὅπλοισ· δῆλον γάρ ὅτι καὶ πολεμῖῳ ἀνδρὶ ὁ τοιοῦτοσ συμπλακεῖσ καταρρίψει τε θᾶπτον ὑποσκελίσασ καὶ καταπεσῶν εἰσεται ὡσ ῥῆστα ἐξανίστασθαι». Ἄλλὰ πάντωσ τὰ κυριώτατα εἶδη ἢ στάδια τῆσ πάλησ εἶχον ὧδε· πρὸ πάντων ἐπειρῶντο καταβαλεῖν τὸν ἀντίπαλον δι' ἐπιτηδειοτέρασ λαβῆσ. Γνωστόταται αἱ τεχνικαὶ ἐκφράσεισ λαβῆν διδόναι καὶ λαβῆν παρέχειν αἱ γενόμεναι καὶ μεταφορικαὶ καὶ ἐν τῇ μεταφορικῇ σημασίᾳ πολυχρηστόταται, ἰδίωσ δὲ αἱ μεταφοραὶ τὴν αὐτὴν ἢ τὴν ὁμοίαν λαβῆν παρέχειν, ὧν ἰδίωσ πολλὴν χρῆσιν ἐν τῇ διαλεκτικῇ ποιεῖται ὁ Πλάτων· οὕτωσ (Πολιτ. Η', σ. 344 b) «ὡσπερ παλαισθήσ, τὴν αὐτὴν λαβῆν παρέχε, καὶ τὸ αὐτὸ ἐμοῦ ἐρομένου πειρῶ εἶπεῖν, ὅπερ τότε ἔμελλεσ λέγειν»· ἐνθα ὁ σχολιασθήσ· «ἀπὸ μεταφορᾶσ εἶρηται τῶν παλαιόντων· ἔθωσ γάρ αὐτοῖσ, ὅταν πέσωσιν ὁμοῦ, ὡσ μηδένα ἐπιπεσεῖν τοῦ λοιποῦ, πάλιν ἐγερθέντεσ ἐφ' ὁμοίῳ συμπλακῆναι σχήματι, ὅπερ τὴν αὐτὴν εἶπε λαβῆν». Ὡσαύτωσ (Φαιδρ. σ. 236 e) «εἰσ τὰσ ὁμοίασ λαβάσ ἐλήλυθασ», καὶ (Νομ. Γ', σ. 682 e), «ὁ λόγωσ ἡμῖν ὄλον λαβῆν ἀποδίδωσιν» καὶ (Φιληθ. σ. 13 e) «τάχ' ἀνιόντεσ εἰσ τὰσ ὁμοίασ λαβάσ, ἴσωσ ἂν πωσ ἀλλήλοισ ξυχωρήσωμεν». Πολλάκισ ὁ ἀντίπαλωσ, ἐπιτυχῶν καταλλήλου λαβῆσ, ἠναγκάζετο «ἀφιέναι τὴν λαβῆν». Γνωστότατοσ τὸ τοῦ Ἄλκιβιάδου, ὅσ «πιεζοῦμενοσ ἐν τῷ παλαίειν ὑπὲρ τοῦ μῆ πεσεῖν, ἀναγαγὼν πρὸσ τὸ στόμα τὰ ἄμματα τοῦ πιεζοῦντοσ, ὄλωσ ἦν διαφαγεῖν τὰσ χεῖρασ· ἀφέντοσ δὲ τὴν λαβῆν ἐκείνου καὶ εἰπόντοσ,

α δάκνεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, καθίπερ αἱ γυναῖκες,» — «οὐκ ἔγωγε», εἶπεν, «ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες» (Πλουτ. Ἀλκιβ. 2).

§ 4. Ἐπίσης ἐπειρῶντο διὰ μείζονος ἐντάσεως σωματικῆς δυνάμεως αἶρειν εἰς ὕψος τὸν ἀντίπαλον καὶ εἶτα καταρρίπτειν αὐτὸν χαμαί. Εἰς τοιοῦτον πάλαισμα καταφεύγουσιν ἤδη παρ' Ὀμήρῳ (Ἰλ. Ψ, 740) οἱ ἀντίπαλοι Αἴας καὶ Ὀδυσσεύς· διὸ παραθετέα ἡ ἀξιόλογος περιγραφή· «ζῶσαμένω δ' ἄρα τώγε βάτην ἐς μέσσαν ἀγῶνα, ἀγκάς δ' ἀλλήλων λαβέτην χερσὶ στιβαρῆσιν· ὡς δ' ὅτ' ἀμείβοντες, τούς τε κλυτὸς ἤραρε τέκτων, δώματος ὑψηλοῦ βίας ἀνέμων ἀλεείνων· τετρίγει δ' ἄρα νῶτα θρασειάων ἀπὸ χειρῶν ἐλκόμενα στερεῶς· κατὰ δὲ νότιος ῥέειν ἰδρώς· πυκναὶ δὲ σμώδιγγες ἀνὰ πλευράς τε καὶ ὤμους αἵματι φοινικέεσσαι ἀνέδραμον· οἱ δὲ μάλ' αἰεὶ νίκης ἰέσθην τρίποδος πέρι ποιητοῖο· οὐτ' Ὀδυσσεύς δύνατο σφῆλαι οὐδεὶ τε κελάσσαι, οὐτ' Αἴας δύνατο, κρατερὴ δ' ἔχειν ἴς Ὀδυσῆος· ἀλλ' ὅτε δῆ ρ' ἀνίαζον ἰουκνήμιδας Ἀχαιοὺς, δὴ τότε μιν προσέειπε μέγας Τελαμώνιος Αἴας. Διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ, ἢ ἔμ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ· (ἢ τεχνικὴ τούτου ἔκφρασις ἦν «λαβὴν ἐνδοῦναι») τὰ δ' αὖ Διὶ πάντα μελήσει. Ὡς εἰπὼν ἀνάειρε· δόλου δ' οὐ λήθετ' Ὀδυσσεύς· κόψ' ὄπιθεν κώληπα (λέξις τῶν ἄπαξ εἰρημένων, σημαίνουσα κατ' Εὐστάθιον τὴν ἀγκάλην τὴν περὶ τὰς ἰγνύας) τυχῶν, ὑπέλυσε δὲ γυῖα· κὰδ δ' ἔβαλ' ἐξοπίσω· ἐπὶ δὲ στήθεσσιν Ὀδυσσεύς κάππεσε· λαοὶ δ' αὖ θηεῦντό τε θάμβησάν τε· δεῦτερος αὐτ' ἀνάειρε πολύτλας δῖος Ὀδυσσεύς, κίνησεν δ' ἄρα τυτθὸν ἀπὸ χθονός, οὐδὲ τ' αἶρειν· ἐν δὲ γόνυ γνάμψεν· ἐπὶ δὲ χθονὶ κάππεσαν ἄμφω πλησίον ἀλλήλοισι, μίανθησαν δὲ κονίη». Ἐνταῦθα ὁ Εὐστάθιος σημειοῖ ὅτι «πρῶτος, φασί, Κερκύων εὔρε τὴν τοιαύτην παλαιστικὴν μηχανὴν καὶ καλεῖται ἰγνύων ἀφαίρεσις (ἢ ὑφαίρεσις;)· καὶ οὕτω μὲν αὐτοῖς ἡ πρώτη πάλη φράζεται, ἢ δὲ δευτέρα οὕτως· εἰς ὕψος μὲν ἄραι Ὀδυσσεύς τὸν Αἴαντα οὐ δύναται διὰ τὸ βᾶρος· τάχα δὲ οὐδὲ βούλεται, ἵνα μὴ πάθῃ, ὅπερ ἐποίησεν· ἄρας δὲ ὀλίγον καὶ ὅσον τῆς στάσεως παραπαλιεῦσαι τῷ δεξιῷ γόνατι περιτρίβει τὸ ἀριστερὸν σκέλος, καὶ πίπτουσι πλάγιοι, ἢ ἄκοντος Ὀδυσσεῶς τοῦτο παθόντος, ἢ ἐντάσει τοῦ βάρους συναποκυλίσαντος ἑαυτῷ τὸν Αἴαντα· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα

τῆς πάλης οἱ μὲν μεταπλασμόν, οἱ δὲ παρακαταγωγὴν ὀνομάζουσιν ».

§ 5. Τούναντίον δὲ πάλιν ἐπετήδευον καὶ διάφορα παλαιστρικά τεχνάσματα ἢ παλαίσματα τοιοῦτον ἦν τὸ ὑποσκελίζειν τὸν ἀντίπαλον, ἤτοι τὸ παρακρούειν τοὺς πόδας ἢ τὰ σκέλη τοῦ ἀντιπάλου διὰ τοῦ ὑποβαλλομένου ποδός. Παρὰ Πλάτωνι (Εὐθύδ. σ. 278 b) συνδυάζονται αἱ λέξεις « ὑποσκελίζειν καὶ διαστρέφειν ». Τὸ δὲ ἐπὶ Σόλωνος ἤδη ἀρξάμενον τοῦτο παλαισμοῦ ὑπαινίττεται ὁ Δουκιανός ('Αναχ. 1) παρατηρῶν ὅτι τινὲς « τῶν νέων περιπλεκόμενοι ἀλλήλους ὑποσκελίζουσιν ». Ὡσαύτως ὁ αὐτὸς (π. Διαβ. 10), παραβάλλων τοὺς διαβολεῖς πρὸς τοὺς παλαιστὰς μεταφέρειται τὰ τοιαῦτα παλαίσματα ἐκείνων εἰς τούτους· « ὥσπερ οἱ μονομαχοῦντες (ἐννοεῖ τοὺς παλαιστὰς) ἐπιτηροῦσιν, εἰ πού τι γυμνωθὲν μέρος θεάσαιντο τοῦ σώματος· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἕκαστος εἶναι βουλόμενος παρωθεῖται καὶ παραγκωνίζεται τὸν πλησίον καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, εἰ δύναίτο, ὑποσπᾷ καὶ ὑποσκελίζει· ἔνθα ὁ μὲν χρηστὸς ἀτεχνῶς εὐθὺς ἀνατέτραπται καὶ παρασέσυρται καὶ τὸ τελευταῖον ἀτίμως ἐξέωσται, ὁ δὲ κολακευτικώτερος καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας κακοηθείας πιθανώτερος εὐδοκιμεῖ καὶ ὄλως φθάσας κρατεῖ ». Παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ (Φιλαδ. 2), παραφράζοντι βεβαίως τὸ τοῦ Σωκράτους παρὰ Ξενοφῶντι ('Απομν. Β, γ', 18) πρὸς τοὺς ἐρίζοντας ἀδελφοὺς Χαιρεφῶντα καὶ Χαιρεκράτη λεγόμενον, « νῦν οὕτω διάκεισθον, ὥσπερ... εἰ τῷ πόδε θείᾳ μοίρᾳ πεποιημένῳ πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλοισιν ἀμελήσαντε τούτου ἐμποδίζοιεν ἀλλήλῳ », λέγεται περὶ ἀδελφῶν, μὴ φυλατόντων ἤνπερ ἡ φύσις ἔδωκεν εὐνοίας καὶ συμφωνίας ἀρχήν, ὅτι « οὐδὲν διοίσουσι ποδῶν ἀλλήλους ὑποσκελίζόντων ». — Διεκρίνοντο δ' ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ καὶ ἐπὶ ἄλλοις πανούργοις παλαίσμασιν οἱ Ἄργεῖοι· διὸ καὶ παρὰ μὲν Θεοκρίτῳ (ΚΔ', 109), ἔνθα λέγεται περὶ Ἰπρακλέους, ὅτι ἐξέμαθε τὴν πάλην καὶ πυγμὴν παρ' Ἄρπαλύκου Φανοτέως, μνημονεύονται « ὄσσα ἀπὸ σκελεῶν ἔδαστροφοὶ Ἄργόθεν ἄνδρες ἀλλάλως σφάλλοντι παλαίσμασιν, ὄσσα τε πύκται δεινοὶ ἐν ἱμάντεσσιν, ἅ τ' εἰς γαῖαν περιπεσόντες πυγμάχοι ἐξεύροντο παλαίσματα σύμφορα τέχνα, πάντ' ἔμαθ'